

## NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 18.

Fylke: Sogn &amp; Fjordane

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Nord-Vågsøy

Emne: Juletre og julekalm.

Bygdelag:

Oppskr. av: Johs. O. Kvalheim

Gard:

(adresse): Raudeberg

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

## SVAR

1. Ja. Faa heimar nøyse seg utan juletre.
2. I 1879 skal det fyr fyrste gong ha vore brukt juletre paa ein kristeleg fest i Roysa skulehus, Nord-Vågsøy. Det var vist paa opptak av pers. Kap. Emil B. Rie, Selje prestegjeld og kall. Det var helst tilskent fyr skuleborni. Men i Selje prestegard var det vist allerede i bruk paa julelag 1843.
3. Ja det var fyrst paa festar av kristelegt fyremaal juletre fekk sin inngangs.
4. Eireluster vart brukte til juletre. Dette var helst borni som lagde til, og litte tepp i teltmarki. Det var brukt aa stio hanna inne paa golvet. Her er lenge no, sidan dette fall burt, for der fylgde som mykje saulefall og rusk med det. Mellom brukfest der ikkje nokor pynting med grønt i heimarne for ikring 1920, daa dei fekk taka til aa hogge juletre og bynne ut i plantefelt av buskfuru, og litt fjordfuru. Stikt grønt pynt var helst sett yver dører, glas og reindt veggbilate.

2. Men helst var det fæse heimar som  
tok seg fyre nokk sligt. Før dei fekk  
hogge i plankeskog, var det brukt aa  
binde kransebendlar av melledelyng,  
som so vart spikra fast paa vagger, til  
pynt rundt glas, dører og so vidare, men  
dette var brukt berre i skulehus o. l.,  
der julefestar stüende kaldast.

Kanskje det i heimarne minste um  
sorgi, dan blike bendlar, og kransear  
i dei tide umlag alltid var brukt paa  
likkjiste og grover.

5. Dette kunne vel vere tilfelle, men  
sjelden.

6. Var der barneskole i huset, litte ein  
helst aa ha større be, ca. 1,5 m. høge.

Men mange likar mindre, nestil berre  
ein halv m., og mindre, til aa selja paa  
bord o. l..

7. Ljos er det alltid brukt. Elektr. ljøs er  
det sume no som brukar, men ikkje  
mange. Pynte er mangeslags. Det meste  
er dette tyske mangefarga glasblæreutstyr.  
Flagbendlar, papirkerkje, englehoar, stase-  
kjeks med hengjelykke, eple, apelsiner,  
spekulasje = bakkubagte, menn, griser,  
kvinnor og andre fargestrukne skapnader  
av same material eller diig. I toppen var  
det juletretopp, eller julestjerne høged  
og til, bomulsofluka, som snöbelegg hist  
og her i greinene, forutan mangt ellers.

8. Det var helst "vakkere" born som fyrta.  
Var borni smaa, og ikkje lange notk og  
filbrüande, vart det sjilosegt dei vakkere  
som laut fyrte.

- 9. Dei smaa frei staar fraa bordet, eit kasseunderslag, eller taburettskapsel.
- Dei større staar fritt fraa golvet i ein julestrefot, korsforma.
- 10. Julekvelden blir det sikkert kvæitet i, og nyttauskvelden. Men andre side kann vel og bli nytta solis, naar det blir eit lite juleselskap, juledag og nyttårsdag. Alt etter utsyn um ein har nokk ljøs aa brenne verk, og spanderingslysta. Det brütkast helst ikkje meir enn berre ein gong kvar kveld. Men i lagefestar vert det brükt av og til, hvis kida tillet det, aa brüke fleire kvætkjinger fraa julebrett.

11. Der som det er born i heimarne, vil det alltid bli song og gang rundt brett. Salmarne og bengarne er der eit rigt utval aa brüka av, s. eks.: „Jeg er saa glad kvar julekveld“, „Glade jül, hellige jül“, „Her kommer dine arme smaa“, „Saa gjik vi rundt om en emelbarbüst“, „O jül med din glede og bærnlige lyst“, „Deilig er den himmel blaa“, „Deilig er jorden“, „Jeg synger julekvad“, „No koma Guds englar med heling i stejn“, ogg kansteje fleire.

Var det eldre som var fyresongar, vard det helst dei songar desse lünga som berst som vart süngrne. Framskülte üngdomar vilde ta med slike dei hadde lært, og i heimar med nynorsk mælförhaalt, höyde dei helst songar fraa dette mælföre.

12. Dette er högst forskjellig fyr dei einstülte heimar. Lime kastar julebrett ut av hüsset straks jöli med sine tre dagar er fara. Andre kann ha det staaende til nyttär,

Kjendelsesmesse (her segje dei "kjøndesmygese"),  
 jåste, og vist jåntse med. Ja der er  
 vist sett juleteke til jonsok med, men det  
 er vist "toppen" og. Orsaker til dette,  
 kan vera mange. Sumne har like hús-  
 rom, frygtar fyr stovlegg paa fyrsten,  
 at borni kan knuse julestaben, lage  
 eildebrand <sup>maléfæll,</sup> o. s. l. Disse kvittar seg  
 fyrst med juleteet. Andre, som ikkje  
 har desse nemnde vanskar aa ottast for, tek  
 det ikkje so brott, og blir av deim som  
 sette joleminni so høgt, at det fell tungt  
 aa stjilja seg med stastreet, fyr deim.

13. Det er ikkje alle som veit nokso um hva  
 det heite aa hauste juleteet. Men er det  
 nokon som fyltejer dei kan gjere greide fyre  
 det, so vert det, aa hauste, som er det vanlige

Nokon viss dag til sligt er det ikkje, og er  
 det sillaga nokso i teet til aa hauste, so plas  
 det gaa fyre seg joleafta, eller dei nærmaste  
 dagar. Men det er ikkje allestadar heie er so  
 iktstyrke, at der er nokso aa hauste av deim.  
 Utanum hausting, er her vist ikkje anna namn  
 fyr dette.

14. Her hadde folk ikkje nokso aa velja imillom.  
 Från fyrst fekk dei heie inne fraa Nordfjord,  
 og der var berre fjordfjura. Sjelden soget gran.  
 Ein maatte ta imot det som vart sendt herut.

Men no vil helst folk ha bustfjura, som med  
 sin friske, djupe-grone fargetone og libne, "fyllte"  
 greinverk, har vunne seg stor innpass.

Og so er det no mykje bustfjura i planteskogen her.  
 I Sir-Saagsøy, i "Kolevikskogen" har vore lette  
 julete, men bare av, og til sigarne, og der er bare  
 fjura, og det fraa iunnemlige sider, og er vel so

ein vektstraritet, so langt til havs vesteyver.  
Men som nemt for, var einebústke og fetke  
i brúkk, og den vektis her nógð av, men ikkje  
som oprette tre.

15. Me veit ikkje av, at dei har laga jøllrestkap  
av bepinningar eller staaftand. Men er ikkje heil  
jammvaksle (symmetrisk) so brúkkast det av faste  
greinar i stammene fra den side desse fell smaa,  
gresne eller úhøvelige. Daa borest der hol i leggen,  
eller jarnsteinar vert innsette, so greinar kann  
frasturrast disse.

16. Nei her var vist ikkje so flútt med tre, at dei  
kúnne setje teppr notis utanfor huset. Det var  
knapt nok med dette innanvegs, sjólv sagt.

Juletrek brúkkis, og brúkkast ha fra stang.  
Men no er kornalen so vekkelen, at den stjeikstjer  
kannstje ogsa fell vekk. Men det hende at nokon  
driv handel med nek til jul.

Julehalon

1. Nei. Men det skulde vere stjeift my halon i sengjume  
til jul, og denne halmen vart lagd til som  
store vondlar i lida, til beving, som eit stort  
fangar. Ein vondel, fleire vondla, intal bestemt, vondelen  
2. 3 og 4, fell sjólv sagt vekk. Det einaste som hittil kann  
finnast i minnet er dette. Ein 94 aar gaml.  
gardbrúkar og fistar fortel, at han (Lars R. Røysa)  
i sin ungdom var fra fiskei vordfraa i juletid.  
Skúta og mannskapet ellis var fraa Fjndhord-  
land. Juleafta fekk dei halmvondlar fraa land,  
og dette hadde dei útyver i romet tumbord, og  
kalla det julehalm, alt etter at dei hadde vortne  
rett livalne og høgbyrdige av julestjeintjeingi.  
Dei smaa høydottar som maast av til teijru,  
kallast og vondlar, ein núvondel. Den hadde for  
ein eller tvo halmbendlar rundt seg. No lyt dei brúkk  
laangtion til bendlar, hvis dei daa brúkkar vondling.

6 Dette kallast og aa, viska, truleg fram namnt  
halmvisk, ein halmdott, ein, visk.  
H. har teke paa seg, viskjening, isar, seje di.  
Det er det same som at ho har teke paa seg  
aa staa fyre høgdelingji og tilnatingji av  
høgforet til alle kristnaa. Kven viska  
hjaa dykk isar? o. s. v.

Det skal ha vore prøvd, aa brukt, til  
aa leggje joletre, eller brukt i sjöen, og ha  
det staaande so soli ikkje nådde i det. Då  
skulde det ha seg brukt <sup>ei</sup> ~~ei~~ <sup>fol</sup> ~~fol <sup>til</sup> ~~til~~, minst  
vel. Men kor lenge det skulde vera i sjöen  
er ikkje kjendt, og no høgrest det ikkje um  
noko sligt.~~

4015  
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING  
adr. NORSK FOLKEMUSEUM  
BYGDØY